

סיכום 2021 : מדיניות ישראל בירושלים המזרחית

ינואר 2022

במרץ 2021 התקיימו בחירות בישראל, בפעם הרביעית בתוך שנתיים. בעקבותיהן הוקמה ממשלה בצירוף מפלגות מרכז, שמאל ומפלגת רע"מ – רשימת האיחוד הערבי. בראש ממשלה זו וברבים מהמשרדים הרלוונטיים למדיניות בירושלים: פנים, משפטים, שיכון, וירושלים ומורשת, עומדים פוליטיקאים מן הקצה הימני של המפה הפוליטית בישראל. ממשלה זו נהנתה מתקופה ממושכת של מעין איפוק בזירה הבינלאומית, אולם בתום השנה ניתן לראות כי היא מקדמת סדר יום ימני, לעיתים אף חריף מקודמותיה. תחת ממשלה זו מקודמות תוכניות בניה בהתנחלויות בירושלים וסביבתה בהיקפים רחבים, בהן תכנית עטרות – יצירת כפיה של ממשלה זו - הכוללת 9,000 יחידות דיור, ותוכניות 1E בהיקף של 3,400 יחידות דיור.

עוד קודם לכן, בתחילת 2021, בשבועות הקצרים עד לכניסת הנשיא האמריקאי ביידן לתפקידו ותחת ממשלת נתניהו בחסות ממשל טראמפ היוצא, קודמו השנה על ידי ישראל תכניות בניה שנחשבו עד אז, אפילו בעיני ממשל טראמפ עצמו, לקווים אדומים, ובראשן תכנית "גבעת המטוס" על אדמותיה של בית צפאפא.

ביולי 2021 הוזמנה עיר עמים להופיע בפני מועצת הבטחון של האו"ם והציגה בפניה את הנתונים הקשים על ארבע קהילות פלסטיניות במזרח ירושלים המצויות בסכנת גירוש על ידי ובסיוע רשויות ישראליות: קהילת בטן אל הווא בסילוואן, קהילת אל בוסתן בסילוואן, שכונת שייח ג'ראח, ואל וולאג'ה. שייח ג'ראח ובטן אל הווא שבסילוואן מאוימות באמצעות הליכי פינוי אינטנסיביים בחסות ובשיתוף רשויות ישראליות, ואל בוסתן בסילוואן, ואל וולאג'ה מאוימות בביצוע הריסות בהיקף מאסיבי על ידי הרשויות הישראליות, עיריית ירושלים והיחידה הארצית לאכיפת הבניה שבמשרד האוצר.

מגמת העלייה המדאיגה במספר הריסות הבתים ברחבי מזרח ירושלים המשיכה גם השנה, והן עומדות על 237 הריסות, מהן 134 יחידות דיור. באשר למספר יחידות הדיור שנהרסו מדובר בשיא שני רק לשנת 2020. העלייה המשמעותית בהריסות 2021 היא במחצית השניה של השנה, במשמרתה של הממשלה החדשה.

במאי 2021 התעצמה מחאת שייח ג'ראח כנגד הפינויים של משפחות פלסטיניות מבתיהן. המחאה זכתה לתמיכה נרחבת מעבר לגבולות השכונה וקיבלה תהודה עולמית. אירועי שייח ג'ראח הצטלבו עם חודש הרמדאן: חסימת המשטרה את הרחבה בשער שכם לחוגגים פלסטינים, עד לנסיגתה בעקבות מחאה פלסטינית, ועימותים בהר הבית/חרם א-שריף. אישור שנתנה המשטרה למעבר מצעד הדגלים ביום ירושלים שחל באותה תקופה, שוב דרך הרובע המוסלמי, הוביל אף הוא להחרפת המתיחות. אמנם בשעת תחילת המצעד נסוגה

המשטרה מאישור המעבר ברובע המוסלמי, אך הדבר לא מנע את ההידרדרות מול החמאס שהפכה לבסוף למלחמה מלווה במהומות דמים לאומניות בירושלים וגם בערים מעורבות בתוך הקו הירוק. המחאה המזרח ירושלמית הוצגה על ידי גורמים ישראלים כאלימה ונתקלה באלימות קשה של המשטרה, אך חלק ניכר ממנה היה התנגדות לא אלימה.

באפריל 2021 חשפה עיר עמים במסגרת המעקב אחר יישום החלטה 3790 לצמצום פערים חברתיים כלכליים ופיתוח כלכלי במזרח ירושלים, כי בסיוע האפוטרופוס הכללי במשרד המשפטים מתבצע הליך הסדר מקרקעין בשכונת אום הארון בשייח' ג'ראח על שם יהודים שהחזיקו לכאורה בבעלות על הקרקעות לפני 1948. בכך התממש האיום ממנו חששו התושבים הפלסטינים מרגע פרסום פרק ההסדר בהחלטת הממשלה. עיר עמים, במקום ותושבי שייח' ג'ראח הגישו עתירה דחופה, אך בית המשפט סרב לדון בסוגיה העקרונית. עיר עמים ממשיכה לפעול בעניין עם התושבים.

מאז ועד סוף השנה נחשפו עדויות נוספות על מעורבות האפוטרופוס הכללי בהליך הסדר המקרקעין במזרח ירושלים ואפילו בקידומו תוכניות בניה להתנחלות חדשה "גבעת השקד".

עיר עמים התנגדה וממשיכה להתנגד לבניה בגבעת המטוס בשל ההשלכות הגאו-פוליטיות החמורות של בניית התנחלות נוספת בשטח שבין גילה והר חומה. לאחר שהתברר לנו כי תנאי הזכאות לדיור מסובסד בכ-40% מהדירות המיועדות בגבעת המטוס הוקצו לדיור מסובסד והם מחייבים אזרחות ישראלית ומדירים בכך את רובם המוחלט של תושבי מזרח ירושלים שהינם תושבי קבע, עתרנו ביחד עם תושבי שכונות דרומיות במזרח ירושלים כנגד המכרז בטענה לאפליה מובנית במימוש הזכות לדיור (עת"מ 21-01-27542). בית המשפט הטיל צו ארעי לעצירת המכרז אך הסיר אותו יומיים לפני תאריך סגירתו והוא אושר שעות ספורות לפני כניסת הנשיא ביידן לתפקידו. הדיון בעתירה עצמה נדחה לנובמבר 2021. לקראת הדיון הודיעה המדינה לבית המשפט על ביטול ההגבלה המפלה כנגד תושבי מזרח ירושלים והם יוכלו מעתה לרכוש דירות מוזלות במסגרת "מחיר למשתכן" בגבעת המטוס, אם תבנה, ובכל מקום אחר.

בדצמבר 2021 נדונה בבג"ץ עתירת עיר עמים ותושבי שייח' ג'ראח שדרשה לחייב את האפוטרופוס הכללי לגבש נהלים מסודרים לטיפול בנכסים שהוא מנהל במזרח ירושלים – בהיעדר נהלים אלה אנשי האפוטרופוס הכללי פועלים ואף יוזמים כיום מהלכים רבים ללא ביקורת ושקיפות שמובילים לנישול פלסטינים מבתיהם. ימים ספורים לפני הדיון הגישה המדינה לבית המשפט נוהל כללי שאין בו כל התייחסות למציאות הייחודית של מזרח ירושלים. בג"ץ לא קיבל את טענת עיר עמים שהנוהל אינו עומד בדרישות העתירה וקבע שזה עניין, אם בכלל, לעתירה אחרת. אנו שוקלים את הצעדים הבאים.

גם בכנסת הנוכחית תנועות המקדש ממשיכות ליהנות מתמיכת חברים בקואליציה. עם זאת, השר לביטחון פנים עמר בר לב (מפלגת העבודה) הצהיר שהמשטרה תחזור ותקפיד על כך

שיהודים אינם מתפללים בהר. לאורך השנה פרסמנו מאמרים על המתרחש בהר ואנחנו עוקבים מקרוב אחרי המהלכים של תומכי תנועות המקדש, אשר לאחרונה פעילים מאוד בוועדות החינוך ובוועדה לביטחון פנים של הכנסת – שבראשן עומדות חברות הכנסת השכל (תקוה חדשה) ובן ארי (יש עתיד).

תוכן עניינים

i.	סכנת גירושן של ארבע קהילות פלסטיניות במזרח ירושלים	4.....
1.	וולאג'ה	4.....
2.	סילוואן – בטן אל הווא; אל בוסתן	5.....
א.	בטן אל הווא	5.....
ב.	אל בוסתאן	6.....
3.	שייח ג'ראח	7.....
א.	אום הארון	7.....
ב.	כרם אל ג'עוני	8.....
ג.	צפון השכונה	9.....
ii.	קידום הסדר מקרקעין במסגרת החלטה 3790 - לנישול פלסטינים מבתיהם	9.....
iii.	הריסות בתים	11.....
iv.	אפליה בתכנון	12.....
1.	קידום בניה ישראלית במזרח ירושלים	13.....
2.	קידום תוכניות מתאר מפורטות למתחמי התנחלות בתוך השכונות הפלסטיניות	14.....
3.	קידום מרכזי בניה	15.....
4.	תיירות התנחלותית - תוכניות לגנים לאומיים, פארקים ואירועים בשכונות הפלסטיניות	16.....
5.	תכנון בשכונות הפלסטיניות	18.....
6.	בעקבות עתירת עיר עמים – גם תושבי מזרח ירושלים זכאים לדיור מסובסד	19.....
v.	הר הבית/ חרם א-שריף – המשך ניסיונות לשחיקתו של הסטטוס קוו	20.....
vi.	מדיניות כוחנית ואלימות משטרה	21.....
vii.	ירושלים רבתי - קידום תוכניות	23.....
viii.	היבטים חברתיים כלכליים	23.....
1.	חינוך	24.....
2.	תעסוקה	25.....

i. סכנת גירושן של ארבע קהילות פלסטיניות במזרח ירושלים

במהלך השנה הוסיפו להתנהל מהלכים ישראלים לקידום גירושן של ארבע קהילות פלסטיניות מבתיהן במזרח ירושלים:

- בוולאג'ה בחלקו הירושלמי, חיים כ- 1,000 תושבים שרבים מהם בסכנת גירוש. מאז שנת 2016 הוצאו צווי הריסה לכמחצית מהבתים בשכונה. מתוכם כבר נהרסו כ-30 בתים.
- בסילוואן נמצאים שני ריכוזים גדולים של משפחות בסכנת פינוי או הרס בתים מאסיבי: 97 משפחות בבטן אל הווא (פינוי) ו-82 משפחות באל בוסתאן (הרס בתים).
- בשייח ג'ראח עומדות 72 משפחות בפני סכנת פינוי.

מדובר במדיניות מוכתבת, של פינוי או הרס של מתחמים שלמים, אשר בכל אחד מהם חיות עשרות משפחות פלסטיניות. המדובר לא רק בפגיעה קשה בכל משפחה בנפרד, אלא בפגיעה בחיי המשפחה והקהילה של ארבע קהילות במזרח ירושלים¹.

ביום 5/2/2021 קבע בית הדין הפלילי הבינלאומי בהאג (ICC) שיש לו סמכות לדון במתרחש גם בירושלים המזרחית, והתובעת הראשית של בית הדין פתחה בחקירה נגד ישראל גם בנושאי גירוש אוכלוסייה.

1. וולאג'ה

בחלק הירושלמי של וולאג'ה כולו יש 140 בתים, בחמש השנים האחרונות נהרסו במקום כ-30 יחידות דיור. 38 צווי הריסה נוספים מעוכבים בימים אלה בידי בית המשפט העליון בעקבות ערעור של תושבי וולאג'ה (עע"מ 2645/18). לפחות 12 צווי הריסה נוספים מעוכבים זמנית בשל הליכים משפטיים.

מדינת ישראל מעולם לא הכינה תכנית מתאר לחלק הירושלמי של וולאג'ה. לכן, אין לתושבי וולאג'ה אפשרות לקבל היתרי בניה ומאז 1967 הם נאלצים לבנות ללא היתר.

בשנת 2016, כחלק מהההליכים שהובילו לחקיקת תיקון 116 לחוק התכנון והבניה² ובעקבות החלטת הממשלה 1559³, החלה היחידה הארצית לאכיפת חוקי התכנון והבניה שתחת סמכות משרד האוצר לפעול בוולאג'ה, והאכיפה נגד בניה ללא היתר בחלקו הירושלמי הוחמרה מאוד. מאז החלה היחידה הארצית לפעול בוולאג'ה, חולקו שם עשרות רבות של צווי הריסה ורבים

---

¹ בנוסף לארבע הקהילות שתחת סכנת גירוש, יש 24 משפחות פלסטיניות מאוימות בפינוי בעיר העתיקה, ועוד משפחות בוואדי חילוה שבסילוואן, ראס אלעמוד, בית חנינא ובית צפאפא. OCHA, Palestinian family evicted from its home in East Jerusalem, 10 December 2020. נכון לנובמבר 2021 גם הקהילה בוואדי יצול בסילוואן נמצאת בסכנת גירוש מוחשית. 58 צווי הריסה שההליכים המשפטיים בעניינם מוצו ובוטלה ההקפאה נגדם.

² להרחבה ראו עו"ד שרון קרני-כהן ואדר' אפרת כהן-בר, [תיקון 116 לחוק התכנון והבניה והשכונות הפלסטיניות בירושלים המזרחית](#), עיר עמים ובמקום, יולי 2019

³ [חיזוק אכיפת דיני תכנון ובניה](#) החלטת ממשלה 1559, 19 ביוני 2016

מהם בוצעו מייד עם סיום ההליכים המשפטיים הפרטניים לגביהם.

ביוזמת התושבים החלה הכנתה של תכנית מתאר לשכונה עוד בשנת 2006 (תכנית 12062). רק בעקבות הוראת בית המשפט העליון, התכנסה הוועדה המחוזית לתכנון ובניה בירושלים לדון בתוכנית בינואר 2021, אך דחתה אותה. הוועדה פרסה שורה של הגבלות חמורות אשר ימנעו את האפשרות לתכנון בעתיד. בחודש מאי 2021 הגישו תושבי וולאג'ה עתירה מנהלית (עת"מ 1996-05-21) נגד ההחלטה של הוועדה המחוזית. לעתירה הצטרפו גם כעשרים מתושבי מערב ירושלים וכן עמותת במקום ועמותת עיר עמים. פסק הדין בעתירה מיום 31 באוקטובר קבע כי החלטת הוועדה המחוזית אינה סופית ושהתושבים יכולים להגיש תכנית חדשה, ובמשתמע ללא צורך לקבל את ההגבלות הקשות המופיעות בהחלטת הוועדה המחוזית.

השילוב בין היעדר כל תכנית מתאר לחלק הירושלמי של וולאג'ה ופעולתה של היחידה הארצית לאכיפת חוקי התכנון והבניה במשרד האוצר מייצר איום חמור על קורת הגג של מאות אנשים ועל עצם קיומה של קהילת וולאג'ה. קיימת סכנה חמורה של מימוש קרוב של כ-38 צווי הריסה שהוקפאו עד כה ושל צווים נוספים אשר כלל אינם כלולים בהקפאה.

המינהל האזרחי גם קידם ב-2021 תכנית מתאר להתנחלות חדשה – הר גילה מערב – על אדמות וולאג'ה (תב"ע יוש 1/4 /401). תכנית מתאר זו מותנית בקידומה של תכנית לכביש, שכנגדה הגשנו התנגדות (ראו בהמשך). התנחלות זו, אם תאושר, תשלים את בידודו של וולאג'ה ואת הפיכתו למובלעת המוקפת מכל עבר בגדר ההפרדה ובבניה ישראלית.

2. סילוואן – בטן אל הווא; אל בוסתן

א. בטן אל הווא

97 משפחות מאוימות בפינוי מבתיהן שבשכונת בטן אל הווא על בסיס טענה כי הקרקע עליה בנויים בתיהם היתה עד 1948 בבעלות הקדש בנבנישתי⁴. מאז שנת 2015 פונו מהשכונה 14 משפחות.

בעקבות [תביעה של עמותת עיר עמים ותושבי בטן אל הווא](#)⁵ הודיע רשם ההקדשות במשרד המשפטים בספטמבר 2020 על ביקורת עומק להקדש בנבנישתי, לרבות על התנהלות הנאמנים בהתאם למטרות ההקדש ולכתב ההקדש. עיר עמים טענה לניגוד אינטרסים חמור בין עמותת המתנחלים עטרת כהנים לבין נאמני ההקדש הנמנים על חברי או מקורבי העמותה. תוצאות ביקורת העומק טרם התקבלו.

---

⁴ על בסיס סעיף 5 לחוק הסדרי משפט ומנהל, 1970.
⁵ ה"פ 5792-06-20-20 עיר עמים ו-22 אח' נ' הממונה על ההקדשות במשרד המשפטים ואח'. נמחקה על הסף על ידי בית המשפט ביום 21/8/20 בשל העדר תגובה [שנבעה מטעות במניין הימים אצל התובעים]. החלטת השופטת מיום 20/10/20 הותירה על כנה את המחיקה והפנתה לעניין זה גם להודעת רשם ההקדשות מיום 23/9/20 לפיה הועבר תיק ההקדש לביקורת עומק.

בית המשפט העליון דן בבקשות ערעור שהוגשו לו נגד פינויים בבטן אל הווא⁶. השופטים הורו ליועץ המשפטי לממשלה להגיש את עמדתו ביחס לסוגיות שהעתירה מעלה. אחרי מספר בקשות לארכה, תגובתו של היועמ"ש התחמקה מלהתייחס לגופן של הסוגיות ובמקום זאת קבעה שאפשר לפנות את המשפחה שבנידון מכיוון שטענתה להתיישנות אינה נכונה. כמו כן הוגשה לבית המשפט ביוזמת שלום עכשיו חוות דעת של משפטנים ישראלים אשר בחנה את סוגיית הפינוי לאור הפסיקה הנהוגה במשפט הבינלאומי והעלתה סוגיות כמו הזכות לחיי קהילה והזכות למגורים כקודמות לזכויות בעלות (וזאת מבלי לנקוט עמדה בסוגיית הבעלות) ותומכות במניעת פינוי של המשפחות במקום.

ב. אל בוסתאן

כ-100 יחידות דיור באל בוסתאן מצויות היום תחת סכנת הריסה.

אל בוסתאן היא שכונה קטנה בסילוואן בשטח של 43 דונם. היא נמצאת בחלק התחתון של סילוואן בין השכונות ואדי חילוה לבין בטן אל הווא. כיום חיים בה כ-1,500 תושבים. לשכונה מעולם לא הוכנה תכנית מתאר ייעודית ובתכנית המתאר של אגן העיר העתיקה עמ/9 (אשר אושרה בשנות ה-70 של המאה שעברה) היא מסומנת כשטח ציבורי פתוח. לכן לא ניתן לקבל בה היתרי בניה ומרבית הבניה בה נעשתה ללא היתר גם אם על אדמה פרטית.

מיקומה הרגיש של השכונה נובע בין השאר מכך שהיא יכולה לחבר את מתחם ההתנחלות של עטרת כוהנים בלב בטן אל-הווא אל אתר עיר דוד ומתחמי ההתנחלות של אלע"ד בוואדי חילוה.

תכנית מתאר שהוכנה ביזמת תושבי אל בוסתאן נדחתה בידי הרשויות הישראליות. כתוצאה מלחץ בינלאומי הוקפאה לפני כעשר שנים הכוונה להרוס את בתי השכונה. בדצמבר 2018 נפתח תיק לתכנית חדשה שהתושבים הכינו (תכנית 693440) והעירייה הסכימה להקפאה של צווי ההריסה במהלך קידום התכנית.

עד שנת 2021 בקשות של תושבי אל בוסתאן להארכת ההקפאה לא נתקלו בהתנגדות של עיריית ירושלים, אך בפברואר 2021 הודיעה העירייה שהיא מתנגדת לבקשה להאריך את ההקפאה. העירייה לא נתנה הסבר של ממש לשינוי בעמדתה.

במאמצים משפטיים הוארכה בכל זאת הקפאתם של 52 מצווי מהריסה (נכון להיום ההקפאה בתוקף עד פברואר 2022 אז יהיה צריך לשוב ולבקש את הארכתה). 22 צווי הריסה נוספים הם ללא הקפאה, ועוד 26 צווי הריסה עדיין מצויים בהליכים משפטיים.

▪ בנוסף לקהילות אלו שתחת סכנה חגירוש, גם בוואדי חילוה שבסילוואן 15 בני משפחת סומרין נמצאים בסכנת פינוי. בשנות ה-80 של המאה שעברה המדינה הכריזה על בית

---

⁶ רע"א 8858/20 שוויקי ועודה נגד רלב"ג ואחרים; רע"א 8694/20 דוויקי נגד זרביב ואחרים

משפחת סומרין כנכס נפקד בתואנה שבעל הבית – דודם של בני המשפחה המתגוררים בו – הוא נפקד. מאז שנות ה-90 המשפחה מתמודדת עם תביעות פינוי שבחלקן גם ניצחה. אולם בשנת 2020 קיבל בית המשפט המחוזי את תביעת הפינוי. בחודש אפריל השנה התכנס בית המשפט העליון כדי לדון בערעור של משפחת סומרין נגד פסק הדין שאישר את פינויה לטובת חברת הימנותא של קק"ל⁷. השופטים הודיעו שהדין לא יתקיים שכן הם מבקשים את עמדת היועץ המשפטי לממשלה בסוגיות הנוגעות לערעור. בחודשים שמאז ביקש היועץ המשפטי לממשלה ארכות חוזרות להגשת תשובתו. לאחרונה ניתנה ארכה עד לתאריך 30 בדצמבר 2021. בתחילת השנה נודע שלמרות שתביעת הפינוי הוגשה בשם חברת הימנותא (אשר המדינה העבירה אליה את זכויות הנכס אחרי שהכריזה עליו כנכס נפקד) מי שמנהל את התביעה בפועל הוא ארגון המתנחלים אלע"ד.

3. שייח ג'ראח

בשייח ג'ראח ישנם שלושה מתחמים בהם מתגוררות כ-72 משפחות שמאוימות בפינוי. שניים מהמתחמים נמצאים משני צדדיו של הרחוב הראשי בשייח ג'ראח הוא דרך שכם, אום הארון וכרם ג'עוני.

א. אום הארון

▪ 34 משפחות מתגוררות באום הארון אשר נמצאת בצד המערבי של השכונה בקרבת הקו הירוק ומערב ירושלים. הליכים משפטיים עדיין מתקיימים בתיקים אלו.

ביום 27/12/20 הגישה עמותת עיר עמים ביחד עם "העמותה לרווחת שיך ג'ראח" [עתיירה לבג"ץ נגד האפוטרופוס הכללי שבמשרד המשפטים](#). העתיירה דנה בהעדר נהלים כתובים ומפורסמים של האפוטרופוס הכללי (אפוטכ"ל) במשרד המשפטים בכל הנוגע לניהול הנכסים בירושלים המזרחית ואופן הפעלת סמכותו לפי סעיף 5(ב) לחוק הסדרי משפט ומינהל [נוסח משולב], תש"ל – 1970. כמתואר בעתיירה, בשנת 2017 הועבר הטיפול בנכסים בירושלים המזרחית מידי היחידה לאיתור נכסים עזובים המטפלת בכלל נכסי האפוטכ"ל לידי היחידה הכלכלית אצלו, ללא כל הנמקה מקצועית גלויה. מאז עברה האחריות לטיפול בנכסים בירושלים המזרחית למחלקה הכלכלית עלה באופן דרמטי מספר התיקים לפינוי תושבים. העתיירה ביקשה מבית המשפט להורות לאפוטכ"ל לפרסם נהלים הנוגעים לניהול הנכסים בירושלים המזרחית, וכי במסגרת הנהלים ייקבעו הסדרים הלוקחים בחשבון את השנים שחלפו מאז חקיקת חוק הסדרי משפט, את הנסיבות שהשתנו מיום חקיקת החוק, בין היתר להקלה על הדיירים בדרך ניהול הנכסים, תחזוקתם ושיפוצם, דרך השכרת הנכסים או חלקם ובכלל זה תקופות הסכמי השכירות. עיר עמים פירטה עוד כי נסיבות אלה כוללות הקלה באופן הגשת בקשות בניה והרחבה, שקיפות

---

⁷ רע"א 4936/20

במתן תעודת שחרור ובכלל זה חובת יידוע הדיירים וזכות הטיעון והעיון של הגורמים הרלבנטיים, זכות רכישה לדיירים, אפשרות עיון במסמכי הנכס לדיירים, מהם הקריטריונים לקביעת בעלי הנכס, קריטריונים לקביעת סיווג הקרקע והדין שחל עליה, ודרך הפעולה של האפוטרופוס במקרה שלא אותרו בעלי הנכס תוך הגנה על דייריו.

ביום 14 בדצמבר התקיים דיון בבג"ץ. ימים ספורים לפני הדיון הגישה המדינה לבית המשפט נוהל כללי חדש שהכינה, שלא הייתה בו כל התייחסות למציאות הייחודית של מזרח ירושלים. בג"צ לא קיבל את טענת עיר עמים ותושבי שייח ג'ראח כי הנוהל אינו עומד בדרישות העתירה וקבע שזה עניין, אם בכלל, לעתירה אחרת.

- בחודש דצמבר הגיש אריה קינג מהקרן לאדמות ישראל (שגם מכהן כסגן ראש עיריית ירושלים) למשפחת סאלם צו מההוצאה לפועל המודיע על דרישה לפינויה בסוף החודש. הצו התבסס על פסק דין ישן משנת 1988. קינג ומקורביו לו טוענים שרכשו חלק מהזכויות בנכס מהיררשים של המשפחה היהודית שהתגוררה בו עד 1948. מנגד, מעבר לטענותיהם העקרוניות לעניין הבעלות, התושבים טוענים בהליך ההוצאה לפועל להתיישנות פסק הדין. ב-30 בדצמבר התקיים בלשכת ההוצאה לפועל דיון בבקשת המשטרה בשיתוף המתנחלים לפינוי "גמיש" בינואר- פברואר 2022. טרם ניתנה החלטה.
- בספטמבר נחתם הסכם בין אחת המשפחות הפלסטיניות באום הארון לבין מי שתבעו את פינויה מכוח סעיף 5 לחוק הסדרי משפט ומינהל. על פי ההסכם, המשפחה הפלסטינית לא תהנה ממעמד של דיירות מוגנת אולם לא תפונה במהלך עשר השנים הקרובות ולאחר מכן תהיה זכאית לדיור חלופי אם יופעלו נגדה הליכי פינוי.

ב. כרם אל ג'עוני

29 משפחות מתגוררות במתחם כרם אל ג'עוני שבו נמצא גם אתר שמעון הצדיק אליו מגיעים להתפלל יהודים רבים.

במהלך שנת 2020 קיבל בית משפט השלום את תביעות הפינוי שהגישה חברת נחלת שמעון בשני תיקים הנוגעים ל-13 בתי אב המתגוררים במתחם. המשפחות ערערו לבית המשפט המחוזי. בתחילת שנת 2021 דחה בית המשפט המחוזי את הערעור של ששה בתי אב (ממשפחות ג'עוני, סקאפי, אלכורד ואבו חסנה)⁸, וכן את הערעור של שבעה בתי אב (ממשפחות חמאד, דג'אני, ודאהודי)⁹. המשפחות ערערו לבית המשפט העליון¹⁰. סכנת הפינוי עוררה מחאה פלסטינית נרחבת בשכונה שזכתה לתמיכה פעילה של הציבור המזרח ירושלמי, של ערבים אזרחי ישראל ושל פעילים יהודים.

---

⁸ ע"א 57595-11-20 ג'עוני ואחרים נגד נחלת שמעון בע"מ
⁹ ע"א 1759-11-20 חמאד ואחרים נגד נחלת שמעון בע"מ
¹⁰ רע"א 2401/21; רע"א 2841/21

לחצים אלו לרבות לחצים בינלאומיים הביאו לביטולו של דיון מכריע שנקבע בבית המשפט העליון שנקבע ליום 10 במאי (יום ירושלים). באותו יום על רקע המחאה בשייח ג'ראח ו"מצעד הדגלים" בעיר העתיקה, ירה החמאס רקטות קסאם אל עבר ירושלים ופרצה מלחמת "שומר חומות" שהובילה גם לאירועי אלימות קשים בין יהודים לערבים ברחבי המדינה.

הדיון בערעור המשפחות התקיים בבית המשפט העליון בחודש אוגוסט. בין היתר הגישו המשפחות הפלסטיניות לבית המשפט חוות דעת משפטית שקבעה שקודם ל-1967 הנכסים היו בהליך הסדר מקרקעין מתקדם תחת השלטון הירדני ולולא ישראל הקפיאה את ההליך הן היו נרשמות כבעלות הבתים.

בחודש נובמבר דחו שני הצדדים הצעת פשרה שהוצעה על ידי שופטי העליון.

ג. צפון השכונה

בחלקה הצפוני של שכונת שייח ג'ראח יש עוד 9 משפחות מאוימות בפינוי, לא רחוק ממתחם שפרד שם בנתה עמותת עטרת כהנים 22 יחידות דיור.

משפחת צאלחיה - עיריית ירושלים הגישה תביעת פינוי נגד משפחת צאלחיה אחרי שהפקיעה את המתחם שבו המשפחה מתגוררת. ההפקעה משנת 2017 מבוססת על תכנית המתאר שאושרה לאזור בשנות ה-80 של המאה שעברה ואשר מסמנת את המגרש בייעוד של מבני ציבור. תוכנית העירייה היא לבנות במגרש בית ספר וגני ילדים. משפחת צאלחיה כוללת שני בתי אב ו-12 נפשות והיא מתגוררת בשטח שבבעלותה עוד מלפני 1967. בית המשפט פסק לטובת הפקעת השטח על ידי העירייה ועל פינוי המשפחה, אולם תביעת הפינוי המקורית הוגשה נגד חלק מבני המשפחה בלבד. בני המשפחה הנותרים עתרו נגד ההחלטה לבית המשפט המחוזי ת"א 21-01-21468.

הבתים של משפחת צאלחיה נמצאים במרחק 500 מטרים ממגרש ריק אשר תכנית המתאר של שייח ג'ראח מסמנת בייעוד של מבני ציבור. למרות זאת עיריית ירושלים ויתרה על המגרש הזה והסכימה שיימסר לעמותת "מוסדות אור שמח" לצורך הקמת ישיבה גדולה עם מעונות לתלמידים. לתוכנית הישיבה (תב"ע 68858) הוגשה התנגדות על רקע המחסור בכיתות לימוד בשכונה. עמדתה של העירייה בדיון בהתנגדות היתה שאין מחסור בשטחים בייעוד ציבורי בשכונה. יו"ר הוועדה המקומית בעיריית ירושלים אף קבע שלא יהיה זה נכון להפקיע את המגרש מהעמותה החרדית (למרות שמלכתחילה היא קיבלה אותו מהעירייה).

ii. קידום הסדר מקרקעין במסגרת החלטה 3790 - לנישול פלסטינים

מבתיהם

במאי 2018 התקבלה [החלטה 3790 לצמצום פערים חברתיים כלכליים ופיתוח כלכלי במזרח ירושלים](#), החלטת ממשלה הקובעת השקעה כלכלית-חברתית בירושלים המזרחית. החלטת הממשלה קבעה השקעה של כ-50 מיליון ש"ח בקידום הסדר מקרקעין בירושלים המזרחית.

מהליך ההסדרה הקבוע בהחלטת הממשלה היווה שינוי מדיניות משמעותי – מהקפאה מוחלטת החל מ-1967 של הליכי הסדר הקרקעות בירושלים המזרחית לקביעת יעדים להסדרה מלאה. כ-90% מהקרקעות בירושלים המזרחית אינן מוסדרות משיקולים פוליטיים-מדיניים. עד לשנת 2018 לא יזמה ישראל פעולה כוללת להסדרת הקרקעות בשכונות הפלסטיניות של ירושלים המזרחית. מדיניות עקבית ומכוונת זו קיבלה תפנית דרמטית עם פרסום החלטת הממשלה 3790, הכוללת את ההקצאה לצורך הסדר הקרקעות שהובילה שרת המשפטים דאז אילת שקד.

הליך ההסדר יכול היה להוות נדבך חיוני לתכנון עירוני ופיתוח כלכלי, כאשר הוא מקדם שוויון, שקיפות, ודאות וסופיות של הזכויות במקרקעין. אלא שקידומו במזרח ירושלים על פי מעקב עיר עמים חותר באופן מובהק תחת מטרות אלה ממש – הוא משמש בפועל כמכשול נוסף לתכנון וחמור מכך, הוא מעמיד בסכנה את זכויותיהם של חלק גדול מהתושבים הפלסטינים במזרח ירושלים על אדמותיהם ובתייהם.

במאי 2021 גילה מעקב עיר עמים בתחום זה כי באום הארון בשייח' ג'ראח הושלם הסדר מקרקעין והזכויות הקבועות בו נרשמו בטאבו, בלא ידיעת התושבים (45 משפחות פלסטיניות ב-40 מבנים), על שם יהודים שנטען שהחזיקו בבעלות על הקרקעות לפני 1948.

בעקבות גילוי זה, הגשנו יחד עם עמותת 'במקום' ותושבי המקום [עתירה דחופה לבג"ץ](#) בדרישה להקפיא באופן מיידי את הליך הסדר ורישום הקרקע שם. מתשובת המדינה לעתירה עלה כי ההסדר במקום הושלם ונרשם מעט לפני הגשתה. במהירות חריגה ובניגוד לנדרש בפקודת הסדר המקרקעין, נרשמו החלקות בגוש על שם יהודים שהחזיקו לטענת המדינה בבעלות על הקרקעות לפני 1948. העתירה נדחתה לבסוף בטענה לקיום סעד חלופי, תוך הפניית העותרים להלכים אזרחיים פרטניים.¹¹

מאז מקרה אום הארון, התגלו עוד ועוד אינדיקציות לשימוש לרעה שנערך בהליך ההסדר שעל פי החלטת הממשלה לטובת אינטרסים של המדינה ושל ההתנחלות היהודית במזרח ירושלים. על פי מעקב עיר עמים אחר פרסומי משרד המשפטים (בעלוני ילקוט הפרסומים), ההסדר מתקיים כיום בכ-130 גושי רישום, מתוכם 80 בבית חנינא, שמהווים גושים קטנים שחולקו מחדש מתוך שמונה גושים מקוריים. תהליך ההסדר הגיע לשלב האחרון של פרסום לוח זכויות בשישה מתוך הגושים הללו בלבד – בשייח' ג'ראח, בהר הזיתים, בגבעת המטוס, בגבעה הצרפתית, במורדות רמות ובשטח שבין רמת שלמה ורמת אשכול.

בחירת הגושים שבהם הכריזה המדינה על הליך הסדר משקפת באופן ברור את סדרי העדיפויות שלה. ההסדר מקודם על ידי המדינה בשכונות שמהוות יעדים אסטרטגיים להשתלטות מתנחלים – כמו שייח' ג'ראח והר הזיתים, וכן בשכונות/התנחלויות יהודיות מעבר

---

¹¹ למידע נוסף בנושא – ראו [דוח עיר עמים ממאי 2021](#)

לקו הירוק – נווה יעקב, הגבעה הצרפתית, רמות, עטרות, "גבעת השקד" (התנחלות חדשה ליד בית צפאפא) וגבעת המטוס. שלושת המיקומים האחרונים מטרידים במיוחד. מדובר בשלוש התכניות הגדולות ביותר להתנחלויות חדשות במזרח ירושלים, המקודמות יד ביד עם הליכי הסדר באזורן.

עוד יש לציין את החלטת קק"ל שהתקבלה בספטמבר 2021 על הנעת מהלך רחב היקף של רישום קרקעות קק"ל, בישראל ובגדה, ובתוכן לפחות 2,500 דונם של אדמות במזרח ירושלים. מדובר בקרקעות שהיו לכאורה בבעלות קק"ל לפני 1948 ונמצאות כעת בנאמנות האפוטרופוס הכללי. על פי חוק הסדרי משפט ומינהל, יש באפשרות קק"ל "לשחרר" את הקרקעות ולרשום אותן על שמה. הן התזמון והן השימוש המפורש במונח "הסדר מקרקעין" בנוגע לקרקעות במזרח ירושלים, מצביעים על קשר הדוק בין שני המהלכים. צעד בקנה מידה שכזה מצד קק"ל מאיים להעלות באופן משמעותי את מספר הפלסטינים העומדים בפני סכנת עקירה מבתיהם דרך תביעות פינוי.

בתשובת משרד המשפטים לבקשת חופש המידע שהוגשה על ידי עיר עמים ביוני, שהתקבלה כחצי שנה לאחר הגשת הבקשה, נדחתה בקשתנו לקבלת מפות ההסדר, וכן נמסר לנו כי אין ברשות פקיד ההסדר מעקב מסודר אחר פעולות היידוע של תושבים. זוהי הפרה בוטה של הוראות פקודת הסדר המקרקעין, הקובעת דרישות ברורות וסדורות, שפורשו בפסיקה באופן מחמיר, ליידוע אקטיבי של הציבור על הליכי ההסדר.

iii. הריסות בתים

מגמת העלייה המדאיגה במספר הריסות הבתים ברחבי מזרח ירושלים המשיכה גם השנה, והן עומדות על 237 הריסות, מהן 134 יחידות דיור. באשר למספר יחידות הדיור שנהרסו מדובר בשיא שני רק לשנת 2020. העלייה המשמעותית בהריסות 2021 היא במחצית השניה של השנה, במשמרתה של הממשלה החדשה.

2021 היתה שנת שיא גם בהריסות עצמיות (125 הריסות, מתוכן 94 יחידות דיור). אמנם הריסות אלו מכונות "הריסות עצמיות" אך גם הן נובעות מהרשויות, מהליכים משפטיים נגד המשפחות, ומהגידול הגבוה בקנסות במקרה של הריסה על ידי הרשויות בעקבות התיקון 116 לחוק התכנון והבניה (המכונה "חוק קמיניץ"). תיקון זה נחקק בשנת 2017 ויישומו המלא החל בסופה של שנת 2018. החוק מחמיר את האכיפה על בניה לא חוקית: לא רק שהוא מצמצם את הנגישות לבתי המשפט לקבלת סעד נגד צווי הריסה, הוא אף מחמיר את הסנקציות בגין בניה ללא היתר. בהיעדר כלים משפטיים ומחשש מהקנס הגבוה שיוטל עליהם לאחר הריסה על ידי הרשויות, תושבים רבים, שמיצו כל אפשרות אחרת, הורסים את בתיהם בעצמם.

בירושלים מתקיימת מדיניות עקבית של אפליה קשה בתחום התכנון והבניה הנובעת ממניעים דמוגרפיים שמטרתם לצמצם ככל האפשר את גודל האוכלוסייה הפלסטינית בירושלים. מאז שנת 1967 הפקיעה ישראל יותר מ-38% משטחי ירושלים המזרחית ובנתה בהם עשרות אלפי יחידות דיור לישראלים. תכניות המתאר שישראל אישרה לשכונות פלסטיניות בשנות ה-80 וה-90 של המאה שעברה הותירו שטחים נרחבים כשטחים פתוחים, האסורים בבניה. מאז, במרבית השכונות הפלסטיניות אושרו רק תכניות נקודתיות ולא תכניות מתאר חדשות הדרושות לפיתוח ולהתאמת היקף השטחים בייעוד מגורים לצרכי האוכלוסייה. אף ש-38% מתושבי ירושלים הם פלסטינים רק 8.5% משטחה של העיר מיועדים למגורים עבורם, ואף באלה אחוזי הבניה המותרים הם נמוכים במיוחד.

המצוקה הרבה בתחום התכנון והדיור במזרח ירושלים באה לידי ביטוי במחקר שערך בשנת 2019 מכון ירושלים למחקרי מדיניות אשר נועד למפות כיצד תושבי ירושלים – ישראלים ופלסטינים – מעריכים את איכות החיים שלהם בעיר. מהמחקר עלה כי הבעיה הכואבת ביותר לתושבי מזרח ירושלים היא היעדר אפשרויות לבניית דירות למגורים¹².

רשויות המדינה, לא רק שלא פועלות לתיקון האפליה המתמשכת בתחום התכנון, הן גם הגבירו בשנים האחרונות את היקף הריסות הבתים במזרח ירושלים כמובא לעיל. מצב זה החרף מאוד את מצוקת תושבי מזרח ירושלים אשר האפליה התכנונית המתמשכת מונעת מחלק ניכר מהם לבנות כחוק ובהתאם לצרכי הדיור שלהם.

תוצאה חמורה של האפליה בתכנון במזרח ירושלים היא המציאות שישראל יצרה בשכונות המזרח-ירושלמיות שמעבר לגדר ההפרדה. עשרות אלפי תושבים פלסטינים אשר אינם מצליחים לקבל היתרי בניה בשכונות שבצד הישראלי של גדר ההפרדה נאלצים לעבור אל השכונות הללו. שם, לצד חוסר התפקוד של רשויות המדינה במתן שירותים וטיפול בתשתיות גם כמעט ואין אכיפה נגד בניה ללא היתר. כתוצאה מכך יש בשכונות שמעבר לגדר ההפרדה היקפים אדירים של בניה ללא תכנון וללא תשתיות פיזיות וקהילתיות מתאימות. כיום חיים באזורים אלו – המהווים אחוזים בודדים משטחה של ירושלים המזרחית - יותר משליש מתושביה הפלסטינים של ירושלים (בין 120,000-140,000 תושבים). השילוב בין בניה צפופה, הכפלת גודל האוכלוסייה ואי מתן שירותים מצד המדינה הפך אזורים אלו לשטחים מופקרים, צפופים ועניים. משבר הקורונה היכה באופן קשה במיוחד בשכונות אלו והיווה דוגמא חריפה לכישלון של רשויות המדינה לדאוג לצרכים הבסיסיים של תושביהן.

---

¹² מיכל קורח, תמי גבריאלי, "מדדי איכות חיים בירושלים – בחינה סובייקטיבית", [מכון ירושלים למחקרי מדיניות](#), יוני 2019. לעומת זאת, את האוכלוסייה הישראלית של העיר מעסיקים נושאים אחרים לגמרי ונושא הדיור אינו מופיע בין חמש הסוגיות העיקריות מבחינת תפיסתם את איכות החיים שלהם

באוקטובר 2021 פרסמה עיר עמים את דוח "[התעלמות מכוונת: כיצד יועלמו השכונות הפלסטיניות בירושלים בתכנית האסטרטגית לדיור לשנת 2040](#)". הדוח מנתח החלטות חדשות של העיריה והממשלה ומראה כי לא רק שדבר לא נעשה על מנת לתקן מצב דברים זה אלא שמדיניות התכנון החדשה שעל פיה יקודמו תכניות מתאר ב-20 השנים הבאות תחריף עד מאוד את האפליה התכנונית במזרח ירושלים. המדיניות התכנונית החדשה לירושלים, הכוללת תכניות ציפוף והגדלה מסיבית של אחוזי בניה ומנומקת בשיקולים מקצועיים לכאורה, אינה ניתנת ליישום בשכונות הפלסטיניות ודנה את תושבי ירושלים לחנק תכנוני שיחריף מאוד את המצב הקשה והמפלה הקיים היום.

במהלך 2021 קידמו ועדות התכנון תוכניות מתאר בשכונות הישראליות משני צידי הקו הירוק בירושלים, הכוללות תוספת של 35,436 יחידות דיור.¹³ בשכונות הפלסטיניות של העיר קודמו 7,254 יחידות (פירוט לגבי התוכניות המשמעותיות בהן להלן). כלומר השכונות הפלסטיניות של העיר נהנות רק מ-17% מתוך סך יחידות דיור בתוכניות המתאר אשר קודמו השנה בירושלים. מדובר בגידול משמעותי בהשוואה לשנים קודמות אז עמד הנתון על פחות מ-10%, אך עדיין בהשוואה לגודל האוכלוסיה הפלסטינית ולפערים הקשים הקיימים בתכנון למגורים במזרח ירושלים מדובר בתוספת לא מספקת.

1. קידום בניה ישראלית במזרח ירושלים

במהלך השנה קודמו תוכניות מתאר מפורטות עבור השכונות/התנחלויות הישראליות מעבר לקו הירוק בהיקף של 14,549 יחידות דיור.

אלו כוללות:

א. תכנון של שלוש התנחלויות חדשות: הר חומה מערב (בדרום העיר בסמוך לגבעת המטוס), עטרות (בצפון העיר בין בית חנינא לבין כפר עקב) וגבעת שקד (על אדמות בית צפאפא):

התנחלות	מספר תכנית	מספר יח"ד	הערות
עטרות	764936	9,000	תכנית הכוללת איחוד וחלוקה בשל בעלויות פרטיות ואדמות מדינה. גבולות התוכנית משורטטים בצורה שמוציאה מהם חלק משמעותי מהשטחים שהם בבעלות פלסטינית. כך המדינה שואפת לקדם בניה עבור ישראלים בעוד ששטחים בבעלות פלסטינית נותרים ללא תכנון עדכני או תכנון בכלל. בעקבות מחאה אמריקאית ואירופאית נעצר קידום התכנית לשלב הבא בנימוק של צורך

¹³ הן בשכונות הפלסטיניות והן בישראליות נבדקו רק תוכניות מתאר בינוניות ומעלה, קרי בהיקף של לפחות 100 יחידות דיור.

בתסקיר מקדים של השפעת התכנית על הסביבה. בהלימה עם דרישת נציגי משרד הסביבה והבריאות, הוועדה המחוזית הורתה על עריכה הסקר לפני שקידום התוכנית יימשך. בשל בעיות של זיהום אוויר וזיהום קרקע ייתכן ויקודם בינוי רק בחלק מהשטח ולא התוכנית המלאה.			
קרקע בניהול האפוטרופוס הכללי שבמשרד המשפטים. השטח צמוד לאזור הבני של בית צפאפא אך מתוכנן כשכונה נפרדת לישראלים. תרומתו הפעילה של האפוטרופוס לקידום תכנית זו ולהליך מקביל של הסדר מקרקעין במקום (ראו לעיל), היא עליית מדרגה במעורבותו בקידום התנחלויות וחריגה ברורה מסמכויותיו.	473	969162	גבעת שקד
קרקע בבעלות ישראלית פרטית. התוכנית שאושרה היא לחלק מהשטח של הר חומה מערב. על השטח כולו מתוכננות למעלה מ-2,000 יחידות דיור	540	285411	הר חומה מערב
	10,013		סה"כ

ב. ארבע תכניות נוספות אשר מרחיבות את השטח הבנוי של שכונות/התנחלויות קיימות (גילה, פסגת זאב) בהיקף כולל של 1,239 יחידות דיור.

ג. תשע תוכניות בתוך השטח הבנוי של שכונות/התנחלויות קיימות (גילה, ארמון הנציב, פסגת זאב, נווה יעקב, הגבעה הצרפתית ורמת שלמה) ובהיקף כולל של 3,297 יחידות דיור.

2. קידום תוכניות מתאר מפורטות למתחמי התנחלות בתוך השכונות הפלסטיניות

א. הרחבת התנחלות נוף ציון בג'בל אל מוכאבר (תב"ע 4558) החלו עבודות. היתרי הבניה אושרו בשנת 2020. כיום קיימות בהתנחלות כ-90 יחידות דיור. העבודות הן לבניה של 210 יחידות דיור נוספות.

ב. **תכנית בבית חנינא** (תב"ע 740951) – אושרה. תכנית להקמת שני בניינים עם 52 יחידות דיור על קרקע שנטען שהיא בבעלות ישראלית פרטית. בשנים האחרונות אושרו באזור שתי תוכניות דומות. סגן ראש עיריית ירושלים אריה קינג מעורב בשלוש התוכניות למרות שהוא אינו המגיש הרשמי שלהן.

ג. **תוכנית לישיבה גדולה בשיח ג'ראח** (תב"ע 68858) - התקיים דיון נוסף בוועדה

המקומית לתכנון ובניה בתוכנית. לעת עתה התוכנית לא אושרה ונראה שקידומה נבלם בינתיים. ההתנגדות שהוגשה לתוכנית וכן מכתבים ששלחנו בעניין לוועדה המחוזית מדגישים שעל פי תכנית המתאר הקיימת השטח נמצא בייעוד של מבני ציבור לשירות תושבי השכונה ולאור המחסור העצום בכיתות במזרח ירושלים, ראוי להשתמש בו למטרה זו.

ד. **תכנית לבניית מתחם משטרה חדש בכניסה לג'בל אל מוכאבר** (תב"ע 773184). המתחם החדש אמור להחליף את תחנת משטרת עוז הקיימת בסמוך להתנחלות נוף ציון וכך לאפשר להקים במקום משטרת עוז מתחם של מסחר ומלונאות שיעבה את ההתנחלות.

עיר עמים ביחד עם ועד ההורים מג'בל אל מוכאבר הגישו התנגדות לתוכנית. ההתנגדות מתמקדת בצורך לנצל את המגרשים שבייעוד ציבורי באופן שייתן מענה לצרכי השכונה – למשל בניית בתי ספר חדשים. כמו כן ההתנגדות מצביעה על גודלו המתוכנן של המתחם שהופך אותו למתקן בטחוני יותר מאשר לתחנת משטרה שאמורה לספר שירות לתושבים. גם תושבים משכונת ארמון הנציב הסמוכה לג'בל אל מוכאבר הגישו התנגדויות המתמקדות בערכי הטבע שבשטח המתוכנן לבניה ובתפקודו כאתר מפגש קהילתי-חברתי.

3. קידום מכרזי בניה

השנה פורסמו שני מכרזים לבניה למגורים מעבר לקו הירוק בירושלים. בנוסף פורסמו מכרז לדירור מוגן ומכרזים לשטחי מסחר.

שכונה/התנחלות	מספר מכרז	יחידות דיור	סטטוס
פסגת זאב	7/21	210	נבחר קבלן זוכה
פסגת זאב	266/21	250 יחידות בדירור מוגן	פורסם אך טרם נפתח
גבעת המטוס	358/21	83	מכרז חוזר למגרש אחד מתוך המגרשים שהוצאו למכרז בשנת 2020. פורסם אך טרם נפתח.
הר חומה	12/21 16/21 17/21	מוסדות ושטחי בתוך הבני של השכונה	פורסם אך לא נפתח
	13/21	מוסד ציבורי	נבחר קבלן זוכה
סה"כ		293 יח"ד, 250 יחידות בדירור מוגן ועוד מוסדות ציבור ושטחי מסחר	

מדובר במספר נמוך בהשוואה למכרזים שפורסמו בשנים קודמות.

במקביל החלו עבודות התשתית בשטח של גבעת המטוס שם פורסמו בשנת 2020 מכרזי בניה ל-1,260 יחידות דיור עבור השכונה/התנחלות החדשה.

4. תיירות התנחלותית - תוכניות לגנים לאומיים, פארקים ואירועים בשכונות הפלסטיניות

המדינה ממשיכה לקדם פרויקטים שמוצגים כתיירותיים אבל משמשים לתמיכה בהתנחלויות בתוך שכונות פלסטיניות, משיכת ישראלים אל השכונות הללו וחיזוק הארגונים המתנחלים בהן. רוב הפעילות הזו מתרחשת מסביב לעיר העתיקה ובנוסף להשלטת נוכחות ישראלית והשתלטות על נכסים פלסטינים, היא מבקשת גם להכתיב את אופיו של אגן העיר העתיקה, למחוק את אופיו הרב-תרבותי ולהשליט עליו נרטיב יהודי-ישראלי בלעדי. מצפון לעיר העתיקה מדובר על שכונת שייח ג'ראח והחומה הצפונית של העיר העתיקה; מדרום לעיר העתיקה מדובר על סילוואן והמרחב המחבר את ההתנחלויות בסילוואן דרך השיפולים של אבו תור (ואדי רבבה/גיא בן הינום) אל מערב ירושלים (סינמטק ירושלים ומתחם התחנה).

שייח ג'ראח

א. **אמפיתיאטרון ואנדרטה לחיילי צה"ל מחטיבת הצנחנים** – בתחילת השנה איתרו מהנדס עיריית ירושלים ומועצת העירייה את הבקשה שהוגשה בידי עמותת יוצאי חטיבת הצנחנים לבנות בצומת מרכזי בשכונת שייח ג'ראח אתר הנצחה לחללי החטיבה. במקום כבר יש אנדרטה, והעמותה מעוניינת להקים שם אמפיתיאטרון עם 300 מושבים. קק"ל הקצתה מיליון שקלים למימון הפרויקט. הצומת המדובר נמצא בין שני אזורי המגורים – כרם ג'עוני ואום הארון (ראו לעיל). האגודה לזכויות האזרח פנתה אל העירייה בשם תושבי השכונה בדרישה לבטל את ההחלטה. גם מתוך עמותת יוצאי הצנחנים הושמעה ביקורת נגד הפרויקט. נכון להיום לא התקבלה החלטה רשמית על ביטול הפרויקט אולם עד כה מימושו לא יצא לפועל.

ב. **עבודות להקמת פארק עירוני בשטח של 25 דונם בין שני מתחמי התנחלות – העירייה** החלה בעבודות להקמת פארק עירוני חדש בשטח גדול של 25 דונם בחלק הצפוני של שכונת שייח ג'ראח. הפארק מוצג ככזה שישרת את התושבים הפלסטינים באזור. הוא משתרע ממתחם מלון שפרד בו ארגון "עטרת כהנים" בנה מתחם התנחלות עם 22 יחידות דיור (ככל הנראה מתוכננת בניה של יחידות דיור נוספות במתחם) ועד לקרבתו של אתר של קבר שמעון הצדיק ומתחם כרם ג'עוני. הוא גם גובל בביתה של משפחת צאלחיה שעיריית ירושלים פינתה והרסה את ביתה בינואר 2022. השטח אשר נודע בשם כרם המופתי היה בבעלות משפחת חוסייני והוא הוכרז כנכס נפקד. בעבר השטח הוכרז ל"עטרת כהנים" אולם כעת העירייה היא זו שמקימה בו פארק עירוני.

החומה הצפונית של העיר העתיקה

ג. **עבודות לטיילת בבית הקברות אל יוספיה** – בחודש אוקטובר החלו עבודות בשטח שנמצא מחוץ לפינה הצפון מזרחית של חומת העיר העתיקה, לא רחוק משער האריות.

העבודות הן ביזמת הרשות לפיתוח ירושלים (הרל"י) ורשות הטבע והגנים (רט"ג) להקמת טיילת ופארק שהם לכאורה חלק מגן לאומי. אלא שהתכנית להרחבת הגן הלאומי אל השטח המדובר טרם אושרה. במקום ישנם קברים מוסלמים שהם חלק מבית הקברות הגדול והחשוב אל-יוספיה. במהלך העבודות נפגעו קברים. במקום התקיימו הפגנות פלסטיניות אולם בית המשפט דחה את העתירה נגד העבודות והן ממשיכות להתבצע.

ד. **אירועי תרבות בשער החדש** – מאז הקיץ החלה הרל"י לקיים הרצאות ואירועי תרבות באזור השער החדש, בחלק הצפון מערבי של חומת העיר העתיקה, לא רחוק מרחוב יפו ומערב העיר. האירועים מתקיימים בעברית ופונים לקהל ישראלי.

סילוואן

ואדי חילווא

ה. **רכבל ממערב ירושלים אל מתחם קדם של אלע"ד** – בחודש נובמבר 2021 קיים בג"צ דיון נוסף בעתירה נגד פרויקט הרכבל שהוגשה על ידי ארגוני סביבה, תחבורה, ארגון עמק שווה וארגונים נוספים. זמן קצר לפני הדיון הודיעה שרת התחבורה מירב מיכאלי (עבודה) שהיא מתנגדת לפרויקט ושנזקו עולה על התועלת. מיכאלי ציינה שלרכבל אין תפקיד תחבורתי משמעותי ושהוא יגרום לנזקים נופיים באגן העיר העתיקה כמו גם פגיעה באתרי מורשת. בדיון עצמו ייחסו השופטים חשיבות לעמדתה של שרת התחבורה והקצו למדינה 21 יום להבהיר את עמדתה. מאז הן משרד ראש הממשלה והן ראש עיריית ירושלים הביעו את תמיכתם בפרויקט.

בטן אל הווא

ו. **מרכז מורשת יהודי תימן בבטן אל הווא** – בעקבות עתירה של עיר עמים (עת"מ-39706-12-20) הודיע המשרד לענייני ירושלים לבית המשפט שהוא מקפיא את העברת הכספים למיזם של הקמת מרכז למורשת יהודי תימן בלב שכונת בטן אל הווא, באחד הבתים שפזרו מתושביו על ידי הקדש בבנישתי שנשלט על ידי עמותת "עטרת כהנים".

ואדי רבבה/גיא בן הינום

גיא בן הינום/ואדי רבבה מוביל ממערב ירושלים אל סילוואן תוך שהוא חוצה את הקו הירוק. בשנתיים האחרונות ארגון אלע"ד פועל שם במטרה להפוך את האזור לחוליה שדרכה ישראליים יגיעו דרך מערב ירושלים אל אתרי ההתנחלות התיירותית של אלע"ד בסילוואן. אלע"ד בסיוע רט"ג והרל"י מפתחת בוואדי אתרי פעילות פנאי.

האתר הראשון שאלע"ד התחילו להפעיל באזור הוא "בית בגיא" המתפקד כמסעדה ומקום לאירועים. האתר נפתח בשנת 2019. בסמיכות ל"בית בגיא" נוספו במהלך השנה שחלפה האתרים הבאים:

ז. "החווה בגיא" - מתחם פעילות של אלע"ד בחסות רשות הטבע והגנים - מעט מתחת למתחם "בית בגיא" הקימה אלע"ד אתר פעילות נוסף בשם "החווה בגיא". השטח שבעבר היה שטח ציבורי הפתוח לכל, גודר וכעת הכניסה אליו מוגבלת לשעות מסוימות ובפיקוח של אלע"ד. במקום נבנו טראסות ואפילו מפל מים מלאכותי והוא מציע פעילות בגינת ירק כהתנסות ב"מלאכות החקלאיות הקדומות". אלע"ד קיבלה את השטח ללא מכרז מרשות הטבע והגנים שהסמכויות שלה נובעות מכך שהשטח נכלל בתחום גן לאומי סובב חומות ירושלים.

ח. שבילי הליכה ועבודות פיתוח מהחווה החקלאית אל בריכת השילוח בתוך סילוואן – מאזור "החווה בגיא" רט"ג מפתחת שבילי הליכה אל כיוון בית הקברות סמבוסקי בהר ציון ולבריכת השילוח שהיא חלק מאתר עיר דוד בסילוואן. את אתר עיר דוד מפעילה אלע"ד אף זאת בהרשאת רט"ג.

הרחבת הגן הלאומי סובב חומות ירושלים

רשות הטבע והגנים הגישה תכנית מתאר להרחבת גן לאומי סובב חומות העיר העתיקה (תב"ע 674788). התב"ע כוללת את השטח שבין "אתרי הפעילות של אלע"ד, "החווה בגיא" ו"בית בגיא" כמו גם שטחים למרגלות הר הזיתים בסמוך לחומה המזרחית של הר הבית, והעיר העתיקה. כך שיתוף הפעולה בין הרשויות ואלע"ד מעביר לשליטתה עוד ועוד אתרים, אשר במסווה של פרויקטים תיירותיים משתלטים על שטחים פתוחים ועל איזורים פלסטינים ומרחיבים את ההתנחלות באזור.

גן לאומי נחל רפאים על אדמות ולאג'ה

בתחילת השנה נפתח המתחם של מעיין עין ח'ניה למבקרים ישראלים. המעיין אמנם נמצא בצידו הישראלי של הקו הירוק אולם הוא תפקד מאז ומתמיד כמעיין של ולאג'ה. מכיוון שהמעיין צמוד לקו הירוק וגובל בשטח גדול של אדמות חקלאיות של הכפר – כולן מעבר לקו הירוק. המדינה בנתה את גדר הפרדה כך שתפריד בין השטח הבנוי של הכפר לאדמותיו החקלאיות והכריזה על האדמות החקלאיות כגן לאומי. זוהי אחת הדוגמאות המובהקות לשימוש בתוואי גדר הפרדה מצד אחד, ובנימוקים "ירוקים" מצד שני כאמצעים שמובילים להשתלטות על אדמות.

מאז פתיחתו המקום הומה במבקרים ישראלים. לעת עתה, עיריית ירושלים לא הצליחה להשלים את העבודות להעמדת מחסום בין הכפר למעיין ולכן הוא עדיין נגיש לפלסטינים. אולם תושבי ולאג'ה כמעט ואינם מגיעים אליו מאז הפך לאתר בילוי המוני לישראלים.

בשל גדר הפרדה חקלאי ולאג'ה מתקשים להגיע אל האדמות החקלאיות שמסביב למעיין אם כי נכון להיום הדבר מתאפשר.

5. תכנון בשכונות הפלסטיניות

במהלך השנה קודמו מספר תוכניות מתאר לפיתוח שכונות פלסטיניות. הבולטות מביניהן הן:

א. **תכנית מתאר של עיריית ירושלים לפיתוח שכונת עיסאווייה (תב"ע 790758) - במהלך** השנה התוכנית אושרה להפקדה בידי הוועדה המחוזית. תכנית המתאר הקיימת לשכונה אושרה בשנת 1991 ומאז לא עודכנה. התכנית המוצעת מרחיבה את שטח השכונה ב-370 דונם ומוסיפה 4,000 יחידות דיור נוספות בהשוואה מספר היחידות בתוכנית המאושרת מ-1991. אלא שהתוכנית המוצעת אינה מספקת שכן מדובר בתוספות לא מספיקות הן מבחינת השטח הבנוי והן מבחינת היקפי הבניה. ב-30 השנים שחלפו מאז אישור התוכנית הקודמת נבנתה בניה רבה ללא היתר מכורח מצוקת הבניה בשכונה. התוכנית החדשה תאפשר להסדיר חלק ניכר מהבניה שנעשתה ללא היתר.

ב. **תכנית הכביש האמריקאי בג'בל אל מוכאבר (תב"ע 379594) – מקודמת על ידי עיריית** ירושלים. התכנית מציעה תוספת של 640 יחידות דיור בהשוואה למצב המאושר, אולם גם כאן התוספת המוצעת בהשוואה למצב הקיים לא מספיקה. התוכנית מגבילה מאד את היקף הבניה למגורים ומעמידה אותו על 20% משטחי הבניה המתוכננת כאשר יתר הבניה אמורה להיות לצורך מבני ציבור, מלונות ואזורי מסחר. על פי בדיקה של עמותת במקום, תכניות מתאר באזורים ישראלים איפשרו היקפי בניה למגורים של פי שלושה ופי ארבעה.

ג. **תכנית תקנונית להגדלת אחוזי בניה בבית חנינא ובשועפאט (תב"ע 762708) התכנית** הוכנה ביזמת עיריית ירושלים והיא כוללת את מרבית השטח של השכונות בית חנינא ושועפאט. התוכנית נועדה להגדיל את אחוזי הבניה המותרים על תוכניות המתאר התקפות כך שקבלת היתר בניה לתוספת של שתי קומות על בנין קיים בן שתי קומות לא תצריך הכנה של תוכנית נקודתית. אישור התוכנית יחסוך זמן וכסף לבעלי מגרשים אשר מעוניינים בתוספת כזו. על פי אגף התכנון בעירייה התוכנית תאפשר תוספת של 2,000 יחידות דיור אולם לא ברור עד כמה הקביעה הזו מדויקת. מי שירצו לבנות לגובה של יותר מארבע קומות עדיין יהיו צריכים להכין על חשבונם תכנית מתאר שתגדיל בהתאם את אחוזי הבניה המותרים.

התוכניות המשמעותיות האחרות אשר מקודמות בידי עיריית ירושלים בשכונות פלסטיניות הן תוכניות לפיתוח כלכלי וכמעט ואינן מציעות תוספת של מגורים.

במהלך השנה קודמו שתי תוכניות לאזורי תעסוקה – האחת בצור באהר (מספר 690750) והשנייה בעיסאווייה (מספר 737171). כמו כן קודמו תכנית המתאר למע"ר מזרח (מספר 465229) ותוכנית מפורטת לאזור מסחרי בוואדי ג'וז (מספר 977694). למרות ששתי תוכניות אחרונות אלו כוללות גם אזורי מגורים קיימים הן כמעט ואינן מציעות בניה למגורים.

6. בעקבות עתירת עיר עמים – גם תושבי מזרח ירושלים זכאים לדיוור מסובסד

בתחילת שנת 2021 עתרנו עיר עמים ו-24 מתושבי מזרח ירושלים נגד האפליה בזכאות לדיוור

מסובסד, במסגרת עתירה נגד מכרז לבניה למגורים בגבעת המטוס¹⁴. בשנים האחרונות רשות מקרקעי ישראל (רמ"י) מקצה חלק ניכר מהדירות במכרזי הבניה שהיא מפרסמת בירושלים למסלול מסובסד (בעבר "מחיר למשתכן" וכיום "מחיר מופחת"). המכרז לבניה בגבעת המטוס, מעבר להיותו מכרז המקדם התנחלות גדולה חדשה במזרח ירושלים, חשף גם כי הוא נערך, כמו שאר מכרזי רמ"י, בהכללת דרישת האזרחות כתנאי הכרחי לזכאות לדירור מסובסד. אחד התנאים שמועצת מקרקעי ישראל קבעה לזכאות לדירור מסובסד היה קיומה של אזרחות ישראלית,

וכך התברר כי כ-95% מתושבי מזרח ירושלים שהם במעמד תושבי קבע שאינם אזרחים אינם זכאים לדירור מסובסד.

עיר עמים מוסיפה להתנגד לבניה בגבעת המטוס, שמייצרת חיץ בין ירושלים לבית לחם ותקיף את שכונת בית צפאפא בסביבה בנויה ישראלית. לצד זאת, פעלה עיר עמים נגד הרכיב המפלה בזכאות לדירור מסובסד שיש לו השלכות על כלל תושבי מזרח ירושלים.

בעקבות העתירה, הודיעה המדינה כי היא תסיר את הקריטריונים המדירים תושבים פלסטינים מדירור מסובסד: זאת בגבעת המטוס וברחבי ירושלים.

v. הר הבית/חרם א-שריף – המשך ניסיונות לשחיקתו של הסטטוס קוו

שחיקת הסטטוס קוו בהר הבית/חרם א-שריף באה לידי ביטוי בשני ההיבטים המתחזקים בשנים האחרונות: מתן אפשרות ליהודים להתפלל בהר ופגיעה בביטחון ובחופש הפולחן של מוסלמים. למשטרת ישראל תפקיד מרכזי בשני ההיבטים.

במהלך חודש הרמדאן קיימה המשטרה פשיטות חוזרות ונשנות על הר הבית/חרם א-שריף שבהן שוטרים פיזרו אלפי מתפללים מוסלמים תוך שימוש ברימוני הלם ומכות. המשטרה טענה שהיא פעלה כדי למנוע הפרות סדר. מתפללים ועיתונאים פלסטינים דיווחו על אלימות משטרתית רבה ומאות מוסלמים פצועים. אירועים אלו השתלבו בעימותים סביב חסימת שער שכם והמחאה בשייח ג'ראח (ראו בהמשך) ופרוץ המלחמה בין החמאס וישראל בחודש מאי 2021. במסגרת זו, המשטרה גם חסמה את הכבישים לירושלים על מנת למנוע ממתפללים מוסלמים מצפון המדינה להגיע אל ההר.

במהלך הקיץ התפרסמו מספר כתבות אשר הראו כיצד שוטרים מאפשרים לקבוצות של יהודים להתפלל תפילה שקטה בהר הבית/חרם א-שריף¹⁵. הפרה ברורה זו של הסטטוס קוו הפכה לעניין קבוע בהר. נראה שההחלטה של תנועות המקדש לחשוף אותה לתקשורת נעשתה מתוך

---

¹⁴ עת"מ 27542-01-21 עיר עמים ואחרים נגד רשות מקרקעי ישראל ומשרד השיכון והבינוי
¹⁵ יאיר שריקי, "מתחת לרדאר | היהודים שלומדים תורה ומקיימים מניין בהר הבית", ערוץ 12, 18 ביולי 2021

תחושת בטחון גוברת.

בתשעה באב התייחס ראש הממשלה נפתלי בנט לכניסת יהודים אל ההר בתשעה באב למרות הסמיכות לעיד אלאדחא ואמר שהממשלה מחויבת לחופש הפולחן של מוסלמים ויהודים בהר. זאת בניגוד לסטטוס קוו שעל פיו יהודים מגיעים להר כמבקרים ולא למטרות פולחן. בנט מיהר לתקן את דבריו וכעבור יום הבהיר שכוונתו היתה לזכות הביקור בלבד ליהודים¹⁶.

באוקטובר דן בית משפט השלום בעתירה של פעיל מקדש נגד הרחקתו מהר הבית. השופטת קבעה שתפילת יהודים בהר מותרת ואינה עילה להרחקה בידי המשטרה. אמנם קביעתם העקבית של בתי המשפט הישראליים היא שמותר ליהודים להתפלל בהר הבית/חרם א-שריף, אולם הם תמיד התנו זאת באישור המשטרה ומעולם לא התערבו בשיקול הדעת שלה בנושא זה. המשטרה ערערה לבית המשפט המחוזי אשר ביטל את ההחלטה של בית משפט השלום¹⁷.

בעקבות אירועים אלו הכריז השר לביטחון פנים עמר בר לב שבשם השמירה על הסטטוס קוו אין להתיר תפילת יהודים בהר¹⁸. פעילי המקדש מתלוננים על הקשחת התנהגות השוטרים כלפיהם אולם בפועל תפילות יהודים בהר לא פסקו גם אחרי הצהרתו של בר לב.

בחודשים האחרונים של השנה קיימו ועדות הכנסת שני דיונים ביזמת תנועות המקדש. ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת בראשות ח"כ שרן השכל (תקוה חדשה) קיימה דיון בנובמבר 2021 בדבר הכנסת נושא הר הבית לתכנית הלימודים של מערכת החינוך. הדיון התמקד בהרחבת היקף הלימודים על בית המקדש ובהכללת הר הבית כאתר חובה בביקורי בתי ספר בירושלים. הוועדה לביטחון פנים בראשות ח"כ מירב בן ארי (יש עתיד) קיימה בחודש דצמבר דיון בנושא המצב הבטחוני בהר הבית והעיר העתיקה. הדיון עסק בהתנהלות המשטרה בהר אשר לטענת ארגוני המקדש מגבילה שלא לצורך את פעיליהם ואינה מטילה הגבלות על אנשי הוואקף ומוסלמים בכלל. הן השכל והן בן ארי הודיעו על כוונתן לקיים דיונים חוזרים בוועדות שבראשותן בנושא הר הבית.

vi. מדיניות כוחנית ואלימות משטרה

גם השנה המשיכה המשטרה בשיטור אגרסיבי בשכונות מזרח העיר אשר מתבסס על כוחות משמר הגבול יותר מאשר על שיטור אזרחי. אירועי השנה הבולטים בהם באה לידי ביטוי המדיניות הכוחנית של המשטרה היו:

---

¹⁶ יהונתן ליס, "[בנט חזר בו מהאמירה שליהודים חופש פולחן בהר הבית: 'אין שינוי בסטטוס-קוו'](#)", הארץ, 19 ביולי 2021

¹⁷ ניר חסון, "[בית משפט השלום אישר ליהודים להתפלל בהר הבית, המחוזי הפך את ההחלטה](#)", הארץ, 8 באוקטובר 2021

¹⁸ ארנון סגל, "[קו בר-לב: כששר הפנים מגבה את אפליית היהודים בהר הבית](#)", מקור ראשון, 24 באוקטובר 2021

חסימת הטריבונוט מסביב לרחבה של שער שכם: במהלך עשרת הימים הראשונים של חודש הרמדאן המשטרה שיבשה קשות את חופש התנועה, הדת וחיי הקהילה של תושבי מזרח ירושלים באזור שער שכם. כדי למנוע מהמוני המבקרים המוסלמים בעיר העתיקה לשהות במקום המשטרה הציבה גדרות שמנעו התקהלות במקום, השתמשה בכוח פיזי, פיזור אליים בעזרת פרשים ונוזל בואש שכוונו אל מאות רבות של עוברי אורח. השימוש הנרחב באמצעים אלו גרם למחאה והתנגדות מצד צעירים פלסטינים, לפציעות ויצר נזקים בבתי העסק באזור. במקביל המשטרה מיעטה לפעול כאשר קבוצות של יהודים תקפו עוברי אורח פלסטינים במערב ירושלים ואף אפשרה לתהלוכה המונית של ארגון להב"ה להגיע אל קירבת שער שכם. מפכ"ל המשטרה אף הטעה את הציבור כאשר טען שהחסימה חסרת התקדים של אזור מרכזי זה היא דבר אשר נעשה כל שנה בחודש הרמדאן – טענה שבמהירות התבררה כשקרית. רק אחרי 10 ימים, נוכח ביקורת של ארגוני חברה אזרחית, מחאה פלסטינית גוברת וחשיפת ההטעיה של מפכ"ל המשטרה הוסרו המחסומים.

במאי השנה צפוי היה **מצעד הדגלים** של יום ירושלים לעבור שוב ברובע המוסלמי בעיר העתיקה באישור המשטרה. למרות המצב המתוח רק בשעת תחילתו של המצעד נסוגה המשטרה מאישור המעבר ברובע המוסלמי, אך זה לא מנע את ההידרדרות הקשה שבאה מיד לאחר מכן. רקטות נורו מעזה אל עבר ירושלים והחלה ההידרדרות שהפכה לבסוף למלחמת "שומר חומות", שלוותה במהומות דמים לאומניות בערים המעורבות בתוך הקו הירוק. המחאה המזרח ירושלמית הוצגה על ידי גורמים ישראלים כאלימה ונתקלה באלימות קשה של המשטרה, אך חלק ניכר ממנה היה התנגדות לא אלימה.

כעבור כחודש שוב בקשו מארגני המצעד לחדש את המצעד. הפעם למרות לחצים גדולים המשטרה עמדה בהתנגדותה למעבר המצעד ברובע המוסלמי. המשטרה כן אפשרה התרכזות וריקודים בשער שכם וחזינו שוב במופעי ההסתה והגזענות שם.

פשיטות אלימות של המשטרה בהר הבית/חרם א-שריף (ראו לעיל).

דיכוי חופש המחאה בשייח ג'ראח - לקראת ובמקביל לדיונים בבית המשפט העליון בערעורים של המשפחות פלסטיניות נגד פינוין מבתייהן בשייח ג'ראח התעוררה גם המחאה הפלסטינית בשכונה. מכיוון שהדיונים בבית המשפט נקבעו בסמיכות זמנים לחודש הרמדאן ובשל הקירבה הגאוגרפית בין העיר העתיקה ושכונת שייח ג'ראח, נוצר חיבור בין הציבור המוסלמי שפוזר באלימות בשער שכם לבין המחאה של תושבי השכונה. המחאה כללה בעיקר התאספויות המוניות ברחוב בו מתגוררות המשפחות המאומות. התאספויות אלו החלו בשבירת צום משותפת עם שקיעת החמה והמשיכו אל תוך הלילה. המשטרה פעלה בכוח רב מול התאספויות אלו ופיזרה אותן באלימות רבה בעזרת רימוני הלם, פרשים וכוח פיזי. המשטרה אף עשתה שימוש תדיר בנוזל הבואש אשר פגע באנשים וכלי רכב ואשר הותיר צחנה תמידית בשכונה במשך שבועות.

על אף זאת, אסיפות התמיכה בשכונה גדלו ומשכו אליהן לא רק פלסטינים ממזרח ירושלים אלא אף בעלי אזרחות ישראלית מהישובים שבתוך הקו הירוק וכן קבלו חשיפה חסרת תקדים ברשתות החברתיות. מחאה זו גם הובילה לחשיפה עצומה ברחבי העולם של ההתרחשויות ולתמיכה בינלאומית במחאה הפלסטינית כנגד הפינויים.

vii. ירושלים רבתי - קידום תוכניות

1. **1E-דרום ו 1E-מזרח (תב"ע 420/4/7 ותב"ע 420/4/10) – תהליך האישור של שתי התוכניות אותו הניע נתניהו המשיך להתקדם גם אחרי כינונה של הממשלה החדשה. המנהל האזרחי קיים בחודשים אוקטובר-נובמבר שלושה דיונים בהתנגדויות הרבות שהוגשו לתוכניות. דיון נוסף וככל הנראה אחרון נקבע לחודש דצמבר אולם נדחה פעמיים ונכון לעכשיו לא נקבע לו מועד חדש.**

השטח של 1E כלול בתחום השיפוט של מעלה אדומים אשר הורחב בצורה מלאכותית. בפועל מדובר בהתנחלות חדשה אשר משתרעת ממעלה אדומים עד לירושלים ושנועדה לחבר ביניהן תוך שהיא מייצרת טריז ישראלי בנוי בלב המטרופולין הפלסטיני מסביב לירושלים. רצף ישראלי בנוי כזה גם ייצור חיץ בין צפון הגדה ודרום הגדה.

2. **הר גילה מערב (תב"ע 401/4/1) – מדובר בתוכנית ל-500 יחידות דיור בצד המערבי של ולאג'ה. השטח כלול בתחום השיפוט של התנחלות הר גילה אשר הורחב באופן מלאכותי לשם כך. בפועל מדובר בהתנחלות חדשה שבינה לבין ההתנחלות הקיימת מפרידים הן בתי הכפר ולאג'ה והן חומת ההפרדה. בניית ההתנחלות החדשה תשלים את הקפתה של ולאג'ה בטבעת של גדר ההפרדה ושל התנחלויות.**

קידום התוכנית מותנה באישורה של התכנית לכביש עוקף ולאג'ה אשר מהווה את כביש הגישה להתנחלות החדשה. התוכנית לכביש (תב"ע יוש/938) הופקדה במנהל האזרחי והוגשה לה התנגדות משותפת של מועצת הכפר ולאג'ה, תושבים והארגונים במקום ועיר עמים. הדיון בהתנגדות התקיים בחודש יוני. נכון להיום טרם פורסמה החלטה בדיון. במצב זה אישורה של התוכנית להתנחלות החדשה אינו יכול להתקדם.

viii. היבטים חברתיים כלכליים

במאי 2018 התקבלה החלטה של ממשלת ישראל – [החלטה 3790 לצמצום פערים חברתיים כלכליים ופיתוח כלכלי במזרח ירושלים](#) – בדבר השקעה כלכלית-חברתית בירושלים המזרחית, שתקציבה מגיע לכ-2.2 מיליארד ₪ למשך חמש שנים.

עם קבלת החלטת הממשלה ולאחר בחינתה לעומק, גיבשה עיר עמים את עמדתה העקרונית כלפי רכיביה ואף החלה במעקב ובקרה אחר יישומה במסגרת פרויקט מוניטור. בשנים 2020-2021 התקיים המוניטור אחר יישום ההחלטה בשיתוף ארגון העובדים מען, שמומחיותו העיקרית והמעמיקה בתחום התעסוקה.

בימים אלו אנו שוקדים על דוח סיכום המעקב שלנו אחר יישומה של החלטה 3790, לאחר שחלפו שלוש מתוך חמש השנים שהוקצו לה.

המוניטור התמקד עד עתה מעבר להיבטים כלליים, בפרק החינוך שבהחלטת הממשלה, בפרק התעסוקה, בפרק רישום המקרקעין, ובתחום מבני הציבור. בעוד שבתחומי התעסוקה ומבני הציבור ניתן להצביע על מניעים ענייניים רבים והזדמנויות עבור תושבי מזרח ירושלים, בפרק הסדר המקרקעין (ראו לעיל) בלטו מהרגע הראשון בעיקר הסיכונים והאינטרסים הפוליטיים המניעים את המהלך. בתווך בין שני הקטבים, ייתכן וניתן למקם את תחום החינוך. מצד אחד, מדובר בהשקעה בהיקף מכובד באחד התחומים שסבלו מההזנחה החמורה ביותר במזרח ירושלים, שהשלכותיה הרות גורל. מצד שני, ההתניה הבוטה והמפורשת של התקציבים במעבר לתכנית הלימודים הישראלית, שהלומדים בה מהווים מיעוט מובהק גם כיום, מונעת במידה רבה משיקולים פוליטיים.

יישומה של ההחלטה בחלק גדול מהתחומים נפגע באופן משמעותי לאור משבר הקורונה. כך למשל בתחום התעסוקה.

ביישום ההחלטה בתחום החינוך ניתן לראות עמידה בעיקרי יעדי ההחלטה נכון לסוף שנת 2020, על אף הפגיעה החמורה שספגה מערכת החינוך בתקופה זו.

1. חינוך

ההשקעה במערכת החינוך הפורמלי בירושלים המזרחית על פי החלטת הממשלה 3790 עומדת על כ-239 מיליון ש"ח, מעל ל-80% מתוכה מוקצים להשקעה בלעדית בבתי ספר המלמדים את תכנית הלימודים הישראלית, על אף שקודם ליישום ההחלטה, פחות מ-7% מהתלמידים הפלסטינים למדו בתכנית זו.

על פי [דוח החינוך של עיר עמים לשנת 2021](#), במזרח ירושלים חיים 138,219 ילדים בגילאי חינוך (3-18) נכון לפתיחת שנת הלימודים תשפ"ב. מתוכם 100,571 ילדים לומדים במערכת החינוך הרשמית או המוכרת. 38% מהילדים בגילאי חינוך לומדים בחינוך הרשמי, 34.7% מתוכם בחינוך המוכר שאינו רשמי והיתר (26.9%) לומדים במסגרות שאינן ידועות למינהל החינוך בעיריית ירושלים או למשרד החינוך ("ילדים נעלמים").

ההטיה בפעילות הרשויות הישראליות להעברת תלמידים לתכנית הלימודים הישראלית על פי החלטת הממשלה נותנת את אותותיה, אך המגמה בנושא אינה ברורה גם על פי נתונים שונים שנמסרו על ידי עיריית ירושלים. בעוד שבשנת הלימודים תשע"ט היה מספר הלומדים על פי התכנית הישראלית 7,376 תלמידים בלבד, בשנת הלימודים תש"פ עמד מספרם על יותר מפי 2.5. לעומת זאת, בתשפ"א (2021) חלה, על פי הנתונים שמסרה עיריית ירושלים בתשובה לבקשת חופש המידע של עיר עמים, ירידה במספר התלמידים בתכנית הישראלית בהשוואה לשנה שקדמה לה. כיום עומד מספרם על 11,776 תלמידים בלבד (9,375 ו-2,401 במוכר) והם מהווים 11.7% מהתלמידים במערכת החינוך המוכרת/רשמית במזרח ירושלים נכון

להיום.

על רקע ההשקעות בפיתוח פיזי, המוגבלות על פי החלטת הממשלה לבתי הספר המלמדים את התכנית הישראלית, בולט המחסור החמור בכיתות לימוד במזרח ירושלים. כיום עומד מחסור זה על למעלה מ-2,840 כיתות לימוד, כמפורט בדוח החינוך של עיר עמים לשנת 2021 בהתבסס על נתוני העירייה עצמה.

ב-13 בספטמבר 2021 התקיים דיון בבג"ץ בעתירה שהוגשה על ידי ארגון ההורים הירושלמי בעניין המחסור בכיתות בירושלים (בג"צ 6183/16). ביוני 2018 הגישה עיר עמים [בקשה להצטרף במעמד "ידידת בית משפט"](#)¹⁹. בעת הדיון בבג"ץ הציגה גם עיר עמים את טיעוניה בעניין. הבהרנו כי לא הוצגו בפני בית המשפט מספרים שונים לבניית כיתות במזרח ירושלים מאלו שהוצגו בעת הגשת העתירה, כי המענה שהוצג אינו נותן מענה למזרח ירושלים, וכי החסמים המרכזיים הייחודיים למזרח ירושלים כלל לא נבחנו ולא טופלו. בתום הדיון ניתן צו על תנאי המורה למדינה ולעירייה להשיב לעתירה.

ב-3 באוקטובר 2021 הגישה עיר עמים ביחד עם תושבי שכונת ג'בל אל מוכאבר ונציגי ועד ההורים בשכונה [התנגדות](#) להעברת תחנת משטרת עוז למיקום שיכול היה לשמש לצמצום המחסור הקשה במבני ציבור בכלל ובבתי ספר בפרט בשכונה. כמפורט בהתנגדות, התכנית מבקשת להקים במקום מרכז בטחוני על אזורי ולא תחנת שיטור, על שטח ציבורי שהנכון הוא לתכננו בהתאם לצרכים הציבוריים האקוטיים של שכונת ג'בל מוכבר.

2. תעסוקה

פרק הכלכלה והתעסוקה בהחלטת הממשלה 3790 מציב את שילוב תושבי ירושלים המזרחית במעגל התעסוקה כיעד מרכזי, תוך דגש מיוחד על שילובן של נשים. היעד שהציבה הממשלה בהחלטה 3790 הוא העלאת אחוז התעסוקה של נשים תושבות ירושלים המזרחית בגילאי העבודה (25-64 שנים) לכ-75% לפחות משיעור התעסוקה של הנשים הערביות בישראל עם סוף תקופת החומש, בשנת 2023. נכון לשנת 2019, רק 23% מהנשים בירושלים המזרחית השתתפו בכוח העבודה.²⁰

בין הפרויקטים שתוקצבו וקודמו בשנתיים הראשונות ליישום ההחלטה בתחום התעסוקה, תכנית "מרכז ריאן" להכוון והשמה תעסוקתית, ותכנית "מעגלי תעסוקה", תכניות שהיו קיימות ומתוקצבות עוד לפני החלטת הממשלה, אך פעילותן הורחבה מתוקפה ובמימונה – ניתן לראות עמידה יחסית ביעדים.

עם זאת, הנתונים בשטח מעידים על השמה במשרות בשכר נמוך. ממצאים אלה תואמים את

---

¹⁹ בג"צ 6183/16 ארגון ההורים למערכת החינוך בירושלים ואח' נ' משרד החינוך ואח'.
²⁰ מכון ירושלים למחקרי מדיניות, שנתון סטטיסטי לשנת 2021, לוח ז/9.

הנתונים המצביעים על עלייה בשיעור העוני, על אף העלייה בשיעור תעסוקת הנשים בשנים האחרונות. מגמה זו החריפה עם המשבר העמוק שיצרה הקורונה בתחום התעסוקה, שהסיג לאחור אף את התמורות הצנועות שיצרו השקעות ממשלתיות לאורך השנים בשילוב נשים במזרח ירושלים בתעסוקה. השלכות מצב זה על העובדים במזרח ירושלים חמורה במיוחד, לאור העסקתם של רבים במשרות בלתי מקצועיות, פעמים רבות ארעיות ופוגעניות, שאינן מספקות יציבות או עוגן כלכלי.